

მიწის ყვილი

ექიმმა გამსინჯა და მითხრა:

- ძალიან დაღლილხართ. უნდა დაისვენოთ, გადით პარიზიდან - ან ზღვისკენ გაისეირნეთ, ან პალმებს შეეხიზნეთ. თითოც აღარ გაანძროთ: სჭამეთ, სვით, იხეტიალეთ, იბანავეთ და იგორავეთ. თქვენი წამალი მარტო ეს არის. ორევეუარ!

პარიზს ვერ მოვწყდებოდი. ვილაცამ მირჩია ნოჟანი.

საკვირველია: სადაც ზღვა სისხლი დაიღვრება, იმ ალაც რაღაც იდუმალი ძალა მიეცემა: მისი სახელი მთელ ქვეყანას მოედება და ისტორიაშიც დარჩება. ყველას იზიდავს და იპყრობს იგი, თუნდაც უდაბური, მიუსაფარი და მიუვალი იყოს.

ალბათ ამიტომ ავირჩიე მდინარე მარნა და მის ნაპირზე გაშლილი ნოჟანი.

პატარა ქალაქია. პარიზის გარეუბნიდან ერთი საათის სავალი ძლივს იქნება. თუნდ შარანტონის ჭალებს აჰყევით, გინდ ვერსენის ტყე გადასჭერით - უმალ ამ ქალაქს წაწყდებით.

აღარ დავაყოვნე: ერთი ოთახი - "პტი შამბრ" დავიქირავე და ექიმის დარიგებას გავყევი: დილით-საღამომდე თითოსაც აღარ ვანძრევ. ვჭამ, ვბორიალებ, მწვანეზე ვგორაობ და ნახევარ დროს მარნასა და მის ნაპირებზე ვატარებ.

არსად მინახავს ასეთი მდინარე - რონა თუ შეედრება.

ღრმა და განიერ არხს მომაგონებს: დინჯი, მშვიდი, ზანტი და ანკარა. მუდამ სთვლემს, იზმორება, ილოღნება. ზედაპირზე ჩალის ერთ ღერსაც იშვიათად მოსძებნით, ხოლო ფსკერი - მუქი და დახავსილი - ნათლად და მკაფიოდ მოსჩანს, როგორც კენჭი ჭიქის ძირში.

პატარა ქალაქს ბაღიც პატარა აქვს, სამაგიეროდ ჩრდილოვანი, სუფთა და მყუდრო.

ერთხელ, ნასადილევს, სანამ საბანაოდ ჩავიდოდი, ამ ბაღში შევიხედე. ვეება წაბლის ქვეშ გრილი ბინდი ჩაწოლილა. ხის ჩრდილში გრძელი სკამი მოსჩანს. მივედი და დავჯექი.

ქვიშნარ გზაზე ღრმა მოხუცი მოდის - ჩანჩალით და ცანცარით.

უფრო მოეთრევა, ვიდრე მოდის და ერთ ფეხსაც კონკილასავით მოათრევს.

ხელში კოჟრიანი ჯოხი უჭირავს. ძნელი სათქმელია: ჯოხი ჰშველის მომავალს, თუ მოხუცი ჯოხს. ორივენი ძლივს მოფარფატებენ.

პირდაპირ ჩემსკენ წამოვიდა. ჩრდილში რომ შემოვიდა, უცბათ შესდგა - გამწყრალი თუ გაოცებული. მთრთოლვარე ხელით თვალები დაიჩრდილა და მომაშტერდა. მე ვზივარ და ვუმზერ.

დიდხანს სდგას და ცახცახებს, თანაც მიბღვერს და ხრინწით ახველებს.

მერე გაბრუნდა და წავიდა, თან განიერ და მოხრილ ბეჭებზე წყრომა მომაჩვენა.

||||||"ალბათ შეჩვეული ალაგი წავართვი. - გავიფიქრე და თავი ვიმართლე: - სკამი გრძელა. მოვიდეს და დაბრძანდეს||||||".

მეორე დღეს იმავე დროს იმავე სკამზე ვზივარ და წიგნს ვკითხულობ. ქვიშის ხრამუნნი მომესმა. ისევ ის მოფარფატებს. ჩრდილში შემოდის და გუმინდელივით მაშტერდება.

- ასსეიე ვუ, მესიე - დაბრძანდით, ბატონო. - მივიპატიჟე და ნაპირისკენ გავიწიე.

მოლასლასდა, კრუსუნით დაეშვა და გაშეშდა.

ჩვენი ყუჩილი ბინდსა და სიგრილეს ეზავება. ღრმა ღუმელს იშვიათად არღვევს ჩემი წიგნის ფურცვლა და მოხუცის სუნთქვა. შემდეგ წიგნი გვერდით მოვიდე, პაპიროსი გავაბოლე და რინდში გავეხვიე. ცხელა. მოთენთილი ვარ. ძნელი გასარჩევია, ვზივარ თუ ვდევარ.

სივრცეს გავცქერი და მოჟუტული თვალით ვხედავ: მოხუცის ცანცარა თავი გაშლილი წიგნისაკენ ილუნება. მერე უცბათ დააფრინდა, თითქო მშიერი მოხრაკულს დასწვდაო: წიგნი გაწყალეულ თვალებზე მიიღო და ჩააცივდა. გადაშალა, გადმოფურცლა, სათაურს დააშტერდა და მომიბრუნდა:

- პარდონ, მესიე - ბოდიშს ვიხდი, რა ენაზეა დაბეჭდილი ეს წიგნი?

- ჟორჟიენ, - ვუპასუხე, - ქართულია. გაგიგონიათ ქართული, საქართველო?

შიშით შემომხედა, შეკრთა, თიოქოს ცეცხლს წააწყდაო. წიგნი სწრაფად დაჰკეცა, თითქმის მომიგდო, წამოდგა და ჯაგჯაგით წავიდა, თითქმის გაიქცა. უცბათ მოტრიალდა, თვალები ხელით დაიჩრდილა, შემომხედა და, თითქო უარესად დაშინდაო, ნაბიჯს მოუხშირა, თან ქვიშნარზე კოჟრიანი ჯოხით გრძელი და ტალღოვანი ლარი გაიყოლა.

გამეცინა.

||||||"აზრი რამ თუ აქვს აკვიატებული||||||" - გავიფიქრე და მარნასაკენ გავწიე.

მეორე დღეს ერთ პატარა სახლთან, ხლართიან რკინის კარებთან, ისევ იმ მოხუცს

მოგვარი თვალი. მოდრეკილ ბოძივით იდგა და საკუთარ ფეხს დასცქეროდა. დამინახა, მოსხლტა, ეზოში შევარდა, მაღალ ბუჩქებს მიეფარა.

ისევ გამეცინა. ოციოდე წამის შემდეგ ანკარა მდინარეში ვჭყუმპალობდი. ის მოხუცი და მისი ნაკვიატი კი, რა თქმა უნდა, თავიდან ამოვიგდე და გრილ მდინარეს გავატანე.

**

ერთი კვირა გავიდა. უცნაური მოხუცი ბაღში აღარ მოსჩანს. სამაგიეროდ ორჯერ წავაწყდი ქუჩაში. ერთხელ - თავის სახლის წინ იჯდა და სთვლემდა. რომ დამინახა, წამოდგა და ცალი ხელით რკინის კარებს მოეჭიდა, თითქო გასაქცევად მოემზადაო, თან მოხუჭულ თვალს მადევნებდა და თეთრი ნიჩბის წვერებში შიშნარევ ღიმილს მალავდა.

შორიდანვე გავუღიმე და სალამი მივეცი - უღრმესი და თავაზიანი.

აპენტილი წვერ-ულვაშიდან, თითქო მოთოვლილი ფანჯრიდან, ოქროს კბილებმა გამოიხედეს. დაშინებულმა ბებერმა პასუხი არ მომცა. სამაგიეროდ შეჭირხლული სარკმელი უფრო განივრად გააღო და ოქროს ბზინვა მზის სხივებივით გამომაცოლა.

რომ დავშორდი, შევდექი და მოვიხედე. მოხუცის სხივთა კონა ისევ მე მქონდა მობჯენილი. ეხლა იმ სარკმლიდან და ორი მოხურული სანათურიდან, ფანჯრის ზემოდან რომ იჭყიტებოდნენ, თბილი ტალღებივით მელამუნებოდნენ უცნობის ნდობა, სიხარული, ალერსი და ბედნიერება - ბედნიერება იმის გამო, რომ... არა, ჯერ არ ვიცი - რის გამო, რატომ და ვისთვის. კუთხეს მივეფარე და გავიფიქრე: "კვიატი რამ აედევნა. ბაღლობას თუ დაუბრუნდა. ალბათ აგრე იქნება... - და გადავწყვიტე: - რა თქმა უნდა, ასე იქნება: ბაღლობა თუ დაუბრუნდა".

და მისი სახე, დამდნარი და სხივოსანი, ისევ მარნას ტალღებს გავაცოლე.

ორი დღის შემდეგ ბაღის კუთხეში წავაწყდი. ჯერ შეკრთა, კედელს მიაწყდა. შემდეგ, ჩემი მშვიდი ღიმი და დაბალი სალამი რომ დაინახა, ორივე ხელით ქუდი მოიშვლია, კისერი მოიდრიკა და გუშინწინდელივით საამურ ტალღებში გამხვია. "კვიატი აქვს ადევნებული", - ერთხელ კიდევ გავიფიქრე და უბრუნებლივ წავედი.

სამშაბათს, ნასადილევს - ის დღე გულში მაქვს ჩარჩენილი - ისევ წაბლის ქვეშ ვიჯექი და წიგნს ვკითხულობდი.

ქვიშის ხრამუნმა და ძალნატანმა ხველამ თვალები ამაწვეინეს. ჩემი მოხუცი ისევ ჩემსკენ მოჩანჩალებს - დაბინდული თვალებით, უნდობარი მოწიწებით და მერყევი სიხარულით. ქუდი შორიდანვე მოუხდია. შესდგა და ოქრო-ვარაყი ააბზინა, ღია სარკმელი ააფარფატა.

- მობრძანდით, მესიე - დავასწარი: - პრენე ვოტრ პლას - აი თქვენი ალაგი.

წამოვდექი, მკლავში მკლავი გავუყარე და დავსვი.

- თუ ხელს გიშლით, წავალ, - და წასასვლელად გავიწიე.

- რესტე - დარჩით, ბრძანდებოდეთ, ბატონო ჩემო.

გვერდით მომისვა და აჭრაჭუნდა.

- გეტყობათ, ჩემი აღარ გეშინიათ. - გავუღიმე.

- არა, აღარ მეშინია.

- პირველად რაღად გეშინოდათ?

- იმიტომ, რომ თქვენ რუსეთიდან ბრძანდებით.

- მერე რაო?

- ხე-ხე! მერე ისა, რომ... ჯერ თავი დავანებოთ ამას. მერე იყოს. თქვენ სტუდენტი ხართ, არა?

- დიად.

- ქართველი - ჟორჟიენ?

- ჟორჟიენ.

- პარიზიდან ამოხვედით დასასვენებლად?

- აგრეა - ვუ ზავე რეზონ.

- მე უკვე გიცნობთ. ჩემმა შვილიშვილმა ცნობები მომიგროვა. - და ჩემი სახელი და გვარი დამისახელა, მერე თავისიც დაუმატა: - ანდრე კაშორ გახლავართ... დიად, კაშორია ჩემი გვარი.

გაჩუმდა. შემომხედა. მუხლებზე წიგნი მედო. ისევ მაშინდელივით, მშვიდრით დასწვდა. ნერვიულად ჰფურცლავს, თვალეზს აცეცებს, თან ჩიფჩიფებს:

- სეტ ეტონან, სელა - საკვირველია, საოცარია!

- რა არის საკვირველი, ბატონო კაშორ?

- ისე ვთქვი... არაფერი.

წიგნი დამიბრუნა და მიყუჩდა. სდუმს და გაცრეცილ ტუჩებს აცმაცუნებს, განიერ

წვერებს აცანცარებს, თითქო სათქმელი აქვს და შიგ გაეხირო. მერე ცახცახა ხელი ხელზე დამადო, წვერ-ულვაში უარესად ააფრიალა და ხრინწიანი ჩურჩულით ჩამინიავა:

- ახლა თქვენი აღარ მეშინიან... ქართული რაინდობის იმედი მაქვს... იმედი მაქვს, არ გამცემთ.

- რა თქმა უნდა, ეგ რა სათქმელია! - დავამშვიდე.

- კარგა ხანია ამბობენ, რუსეთში მეფე აღარ არისო... თვალთ დამაკლდა, გაზეთს ვეღარ ვკითხულობ. ამიტომაც გეკითხებით, მართალია ეს ამბავი?

- მართალია. - დავუდასტურე. - ძველისა აღარაფერი დარჩა: არც მეფე, არც ჟანდარმი, არც გენერალი.

- უუჰ! - შეებით ამოიოხრა. - მრავალჯერ მითხრეს, მაგრამ... მაინც... ისე გკითხეთ. სიფრთხილეს თავი არა სტკივაო.

- რისა გეშინოდათ, რომ მეუბნებოდით, არ გამცეთო? - მოვაგონე.

- ჰო, მართლა. - გაიხსენა და კვლავ ჩემსკენ გადმოიხარა. - ახლა უფრო თამამად გეტყვით: მე, ანდრე კაშორ, რუსეთის ||||| "ცარის |||||" მოსისხლე მტერი გახლავართ. - და წელში გასწორდა, თანაც რიხით დააყოლა:

- ვუალა,- ჟე დი დეჟა! - აი, უკვე გითხარით.

და ღიმილით, თავმომწონედ გადმომხედა.

აღმაცერად გადავხედე, თან ღიმილიც დავუბრუნე:

- ტიენ! მაგას როგორ ვიფიქრებდი!

- მაშა! - გამხნევდა მოხუცი. - აგრეა! ||||| "ზემლია ი ვოლია |||||" გაგიგონიათ? სე მუა - ეს მე ვარ - ვუალა!

- როდის იყო ეგ ამბავი? - უკვე დინჯად ვკითხე.

ანდრე კაშორს აღარ ახსოვს.

- ძალიან დავბერდი, ძალიან.

ის კი იცის, რომ პოლონეთის აჯანყება მაშინ მოხდა - სწორედ მაშინ მოხდა, როცა...

თვალეში გამიგანიერდა:

- აჯანყება? მას შემდეგ სამოცი წელიწადი გავიდა!

- შეიძლება... აღარ მახსოვს, არ ვიცი.

ის კი იცის, რომ მაშინ ოცდახუთი წლისა იყო. ახლა კი, ამბობენ - სხვები ამბობენ, თორემ თვითონ კაშორმა აბა რა იცის - ოთხმოცდარვა წლისა იქნებო, მაშასადამე -

- თქვენვე დასთვალეთ, იანგარიშეთ.

დავთვალე და დავუდასტურე:

- სწორედ გამოდის. ახლა მიბრძანეთ, თქვენ რა საქმე გქონდათ იმ ორგანიზაციასთან?

როგორ თუ რა საქმე ჰქონდა! მისი წევრი იყო, ნამდვილი წევრი! კაშორი მაშინ ერთ ქალაქში ცხოვრობდა. სტუდენტად უნდოდა შესვლა, მაგრამ... აღარ ახსოვს -

- მგონი არ მიმიღეს. ის ქალაქი დიდ მდინარეზე იყო გაშენებული. - ჩაფიქრდა და - მისი სახელიც დამავიწყდა.

- პეტერბურგი?... მოსკოვი?... ყაზანი?..

- ვუალა, ვუალა! ეგ არის, ეგ! კაზან... კაზან... ვუი, სესა!

სადღაც ქარხანაში მუშაობდა - რა თქმა უნდა, განგებ. მუშებში შეიპარა. ერთი ამხანაგი ჰყავდა - ვინმე ჩერნიაკი.

- ჩერნიაკი?!.. იცნობდით ჩერნიაკს?

როგორ არა, ძალიან კარგად იცნობდა. სხვები დაავიწყდა, ის კი დაახსოვდა. პროკლამაცია დაბეჭდეს - ესეც ახსოვს. - დოღგო დავილი ნას, ბრატცი - ასე იწყებოდა.

და ოთხი რუსული სიტყვა ძლივს მოიგლიჯა ენიდან, ისიც ფრანგული კილოთი. პირღია შევცქეროდი.

||||||"ალბათ ეს ამბავი აეკვიატა||||||" - გავიფიქრე და ხმამაღლა შევეკითხე:

- მიამბეთ, იქნება გახსოვთ, როგორ მოხდა ის ამბავი, ჩერნიაკის ამბავი?

ვეკითხები, თანაც არა მჯერა, რომ ეს ბებერი იმ საქმეში რეულიყოს.

**

ყლაპაყლუპით, ძაგძაგით და ფორხილით მიამბობს - თითქო წყალში იხრჩობაო. უმთავრესი ავიწყდება, უუმცირესი აგონდება.

- ჩერნიაკს შავი ულვაშები ჰქონდა. - და დაჭიმული ჩაფიქრების შემდეგ: - ყალბი

მანიფესტი დავბეჭდეთ მეფის სახელით, ხე-ხე!

ყაზანში აჯანყება უნდა მოეხდინათ. პოლონელებთან იყვნენ შეთქმულნი. ვერ მოხერხდა. დაპატიმრება დაიწყო. ჩერნიაკი და კაშორი გაიქცნენ და აჯანყებულ პოლონელებს მიემხრნენ.

- ჩერნიაკი დამეკარგა. მე კიევში ჩავედი, იქიდან გავიპარე და... - და აბორძიკდა: - და ჩავეწერე რუ... რაჟ... რუჟიციკის რაზმში... დიახ, რუჟიციკის ლეგიონში ჩავეწერე. დობრე პანე იყო პან რუჟიციკი. - და წამოიძახა: - რჟონდ ნაროდოვი!

- ეგ რაღა არის?

- მთავრობა, პოლონეთის მთავრობის სახელია - გუვერნემან პოლონე. რჟონდ ნაროდოვი!

პოლონელები დამარცხდნენ, ძალიან დამარცხდნენ. კაშორი ისევ კიევში შემოიპარა.

- ჩერნიაკი? ჩერნიაკს რაღა დაემართა?

შუბლი მოისრისა, ხსოვნის ძაფი დაიჭიმა და ხელი ყელზე წაიჭირა.

- ჩამოახრჩვეს?

- სესა. დიაღ, ჩამოახრჩვეს.

- პან რუჟიციკი?

აღარ ახსოვს. იცოდა, მაგრამ დაავიწყდა.

- მერე? მერე რა მოხდა?

- მერე კატორღაში ჩამსვეს.

- კიევში დაგაპატიმრეს? - ვეკითხები.

არა, სხვაგან დააპატიმრეს.

აღარ ახსოვს კაშორს, როგორ გაიქცა კიევიდან, ან სად იმალებოდა, ან საით მიდიოდა. ერთი რამე მაინც გაიხსენა: დიდი მდინარე იყო, ძალიან დიდი - გრანდ რივიერ, ბიენ გრანდ.

- ვოლგა ხომ არ ერქვა? - გავახსენე.

- სესა, სესა! - ეგ არის, ეგ!

იმ მდინარით მიდიოდა იმ ქალაქისკენ... ყაზანისკენ. ნაპირს მიადგა. საზამთროს

სასყიდლად გადმოვიდა. რომ სინჯავდა, სწორედ ამ დროს დასწვდნენ და -

- მარეტე - დამაპატიმრეს.

ბევრი რამ დაუვარდა დაჩლუნგებულ მეხსიერებას: გასამართლება, შორი გზა და კატორღაც. ზოგი რამე მაინც ახსოვს:

- ერთხელ ტუსალები სოფელში გაგვატარეს. ვიღაც დედაკაცმა კომბოსტოს გათლილი ღერო მომაწოდა.

- ოოჰ, რა გემრიელი იყო! - და ცანცარა წვერებში სიამით ხითხითებს.

კიდევ აგონდება: ერთმა ტუსადმა მეორეს კბილი ჩაუმტვრია:

- სეტე ტერიბლ! - საშინელი იყო, საშინელი!

შავი სახლი - ლა მეზონ ნუარ - ასე დაარქვა კაშორმა კატორღას - მუდამ დაკეტილი იყო. ტუსალები მაღაროში მუშაობდნენ, ვერცხლის მადანს თხრიდნენ.

- მეც ვმუშაობდი. აი ეს ხელები მუდამ დაქლეტილი მქონდა. დამავიწყდა იმ საზარელი სახლის სახელი.

- ნერჩინსკი? - ვცდილობ გავახსენო. - აკატუი?

- სესა, სესა! - უხარიან ნაკატორღალს. - აკატუი, დაწყევლილი აკატუი!

- მერე? მერე?

- მერე... მერე აღარ მახსოვს.

- მაშ როგორ განთავისუფლდით?

- ჰო, მართლა! - წასწვდა გაწყვეტილ ძაფს.

მერე ვიღაცამ რაღაც მოახერხა. სამი ტუსალი გაიქცა. კაშორიც თან გაიყოლეს, რადგან ღონიერი, მარდი და გაბედული ვაჟკაცი იყო. მხოლოდ სამი სახელი აგონდება - ქედის, ქალაქისა და მდინარის:

- ბორზა... ადუნ ჩალონ და... ხაილარ.

- ხაილარ ქალაქია ჩინეთში, - მოვაგონე.

- მართალია, მართალი... - ვუ ზავე რეზონ, მონ შერ ამი. - და სიხარულით აცქმუტდა. მერე ხსოვნა დაიჭიმა და წამოიძახა:

- მაკაკ! მაკაკები! გაგიგიათ?

- იაპონია? - მივახვედრე.

- დიად, დიად, ჟაპან - იაპონია. კუნძულები... მბოლავი

მთა... ჩალის ტანსაცმელი... პატარა ქალები - გეიშები, და ცხენ-ადამიანი - რიკშები. ხე-ხე, რა სასაცილოა!

ის ქვეყანა კარგად ახსოვს კაშორს.

- მგონი იქ დიდხანს ვიცხოვრე. მაგონდება ფორმოზა... სოლომონის კუნძულებიც... გვინება და...

და მეტი არაფერი. ახსოვს ბრინჯის, ყავისა და შაქრის პლანტაციები:

- სე ტერიბლ! საშინელია! საზარელია!

მერე ევროპაში გადმოვიდა. აღარ ახსოვს, როგორ ან რისთვის.

- ჰო, მართლა, კინაღამ დამავიწყდა: ერთი მაიმუნი და ერთი თუთიყუში მყავდა. ახი-ხი! რა სასაცილონი იყვნენ!

- სად? როდის?

როდის? აბა, რა იცის! სად? არც ეს აგონდება. იქნება იაპონიაში, შეიძლება ლიონშიც. შემდეგ ცოლი შეირთო, რადგან -

- მეც ადამიანი ვარ, ნე სე პა? ხომ აგრეა?

- რა თქმა უნდა! გავამართლე.

აიშენა ოჯახი. წამოვიდნენ შვილები. მოჰყვნენ შვილიშვილებიც.

- რამდენნი ხართ?

სთვალა და ვერ დასთვალა:

- თორმეტი ან თვრამეტი.

ერთი შვილიშვილიდა ჰყავს ამ ქალაქში. სხვები დაიფანტნენ, და დაასრულა:

- აჰა, ყველაფერი გიამბუთ. - და ხმელი მკლავი მომხვია: - დღევანდელი დღიდან ჩვენ მეგობრები ვართ, არა - ნე სე პა?

- რა თქმა უნდა, რა თქმა უნდა! მაგრამ... თქვენი ნამდვილი გვარი და სახელი?

მოხუცი შეკრთა. თითქოს ნემსი უჩხვლიტესო. დაბნეული თვალები შიშით გააცეცა - ყურს ხომ არავინ მიგდებსო. მერე ყურში ჩამახველა:

- ანტრ ნუ - ჩვენში დარჩება?

- რა თქმა უნდა, რა თქმა უნდა!

- მაშ იცოდეთ: ანდრო კაიშაური ვარ.

შეკრთი.

- დიად, ეს არის ჩემი ძველი სახელი და გვარი: ანდრო კაიშაური.

- რაო? როგორ?! - და გავხევდი. ტანში ჭიანჭველებმა ჩამირბინეს. - კაიშაური?

- დიად, ანდრო კაიშაური. - განიმეორა. - გაგიკვირდათ, მეგობარო?

ენა ველარ ვიპოვნე. აჰ, ამ პაწაწა ქალაქში, სადაც ალბათ ქართველის ფეხიც არ შემოდგმულა, ეს მოხუცი, ტერორისტი, ფრანგი!

- მაშ თქვენც ქართველი ყოფილხართ? - შევეკითხე.

კაიშაური უკვე სწორად იჯდა და თითქო ნამდვილი გვარის გამჟღავნებას ნანობდა. მხრები შეიმუშნა და ცივად გადმომიგდო:

- ონ დი - აგრე ამბობენ, თორემ მე... მე აღარ მახსოვს.

- აღარაფერი არ გახსოვთ? სულ აღარაფერი?

- რიენ, რიენ - არაფერი, აღარაფერი.

- გაიხსენეთ... მოიგონეთ. - ვუნჯღრევ მკლავსა და გახევებულ ხსოვნას. მაგრამ ველარაფერი გავახსენე. კაშორ-კაიშაური თვითონაც გახევდა. კუნძოვით იდო და ჯაფარასავით აჩხაკუნებდა:

- რიენ... აბსოლიუმან რიენ...

- არც სოფელი, არც დედა, არც სხვა ვინმე?

ისევ "რიენ, აბსოლიუმან რიენ", და მეტი აღარაფერი.

- ალბათ საქართველოში დაიბადებოდით. - ვაცივდები ცოცხალ მორს და კითხვების მუჯღუგუნით ვლამობ მავიწყობის განგრევას.

- ონ დი - ამბობენ - და წამოდგა: - ორეუარ, მონ შერ. თუ გამახსენდა რამე, გიამბობთ.

- მართლა? პირობას მაძლევთ?

- უეჭველად, უეჭველად, მონ შერ. ნახვამდის, მშვიდობით.

და ისე წაფარფატდა, თითქო ფეხები მობმული ჰქონოდა და შიშობდა არ დამცვივდესო.

კაშორ-კაიშაურს ნაწყენი თვალი და აშლილი ფიქრები გავაყოლე. მეორედ და მესამეჯერ რომ შევხვდი, საყვარელი შვილივით მიმზერდა. დღეს კი, როცა უცხოეთში, ორმოცი თუ სამოცი წლის შემდეგ, სისხლის ძმას შეხვდა და თავისი ქართველობაც გაამჟღავნა, დღეს უცნაურად გარდიქმნა, გაიყინა, თითქო ეწყინა კიდევაც. ვფიქრობდი და ვერ გამეგო.

ან ვინ იცის? ვინ გაიგებს? ვინ გახსნის გაბალღებული მოხუცის იდუმალეზას?

**

აღარ ვიცოდი, კაშორი დამერქმია თუ კაიშაური. ისევ კაშორი ვამჯობინე.

- ბონ ჟურ, შერ მესიე კაშორ. - მივესალმე თავაზით და მოწიწებით.

- გაგიმარჯოთ, მეგობარო. - გაუხარდა მოხუცსაც. - დაბრძანდით... ახლოს მოიწიეთ. ისევ ის წიგნი დაგაქვთ, არა? რა წიგნია, რა ჰქვია?

- ვეფხისტყაოსანი.

და მოკლედ ვუამბობ პოემის შინაარსსა და რუსთაველის ვინაობას.

- ტიენ... ტიენ! ძალიან საინტერესოა, ძალიან. - და დააყოლა: - აბა, წამიკითხეთ ორიოდე ალაგი.

ხმამალა ვკითხულობ, თან ვუთარგმნი. განაბული მიგდებს ყურს. ზოგჯერ ჩამიქსოვს:

- სე დი ტრე ბიენ - კარგად არის ნათქვამი... მშვენიერია!.. საუცხოვოა! ნამდვილი მუსიკაა, ნამდვილი.

კაშორი ნაკითხია: უყვარს ლამარტინი, ჰიუგო - დანარჩენი დაავიწყდა. ის კი ახსოვს, რომ ბევრს კითხულობდა, ძალიან ბევრს, მაგრამ -

- სულ დამავიწყდა, ბევრი რამ დამავიწყდა. რა ვქნა, ასე სცოდნია სიბერეს. აბა, კიდევ წამიკითხეთ რამე.

წიგნი გადავშალე, წავაწყდი და წავუკითხე:

ვაჰ სოფელო, რაშიგან ხარ,

რას გვაბრუნებ, რა ზნე გჭირსა!

ყოვლიმც შენი მონდობილი

ნიადაგმცა ჩემებრ სტირსა,

სადაურსა სად წაიყვან,

სად აღუფხვრი სადით ძირსა,

მაგრამ ღმერთი არ გასწირავს

კაცსა, შენგან განაწირსა!

და სიტყვა-სიტყვით გადავუთარგმნე.

მოხვდა, შეკრთა, მომიბრუნდა. ჯერ პირი ააცმაცუნა, შემდეგ წვერებში ჩაიკვნესა:

- ჰელა, ილ ა რეზონ - ვაი რომ მართალია! დიდი სიმართლე უთქვამს, დიდი... სადაურსა სად წაიყვანს... - და ათრთოლებული ხმით დაუმატა: - მაგრამ ღმერთი არ გასწირავს, ღმერთი!

- შერ კაშორ - ვკითხე - დავიჯერო, ამდენ ხანს ერთი ქართველიც აღარ შეგხვედრიათ სადმე?

შუბლი შეიკეცა. დიდხანს სდუმდა. მერე მოიგონა:

- ამოდენა ვიქნებოდი, - და თავის მუცლის დონეზე გაფშიკა მკლავი, - ამოდენა ვიქნებოდი, რომ ჩემი დედ-მამა მთებიდან აიყარა და ველნარში გადასახლდა. ურმით მივდიოდით... შორს, ძალიან შორს წავედით. რუსებში ჩავსახლდით... მას აქეთ ჩვენებური აღარავინ მინახავს. თუმცა მაგონდება, კატორღაში შემხვდნენ, მაგრამ მე იმათი თითქმის აღარაფერი მესმოდა... მერე ისიც დამავიწყდა, რაც ვიცოდი.

- ახლა? ახლა სადა სთვლით თქვენს თავს - ქართველებში, რუსებში თუ ფრანგებში?

- ახლაა? - გააგრძელა. - ახლა თავდაპირველად ადამიანი ვარ, ინტერნაციონალი... რა თქმა უნდა, ასეა: მთელი კაცობრიობის თავისუფლებისა და ბედნიერებისათვის ვიბრძოდი. მაშ ასე: ჯერ ადამიანი ვარ, შემდეგ ფრანგი... დიად, ფრანგი გახლავართ.

- მერე რუსი იქნებით. - შევაპარე ფრთხილად.

- სესა - აგრეა. იქაც ვიბრძოდი, ამხანაგები მყავდა... იქ

დავიტანჯე. იქ დავტოვე ჩემი ახალგაზრდობა... ცოლი, შვილები.

- ცოლი და შვილებიც?

- დიად, ცოლი და შვილებიც... ყაზანის მახლობლად ერთ სოფელში... სახელი დამავიწყდა.

- იმ სოფლის სახელი აღარ გახსოვთ, სადაც დაიბადეთ?

კაშორი ნიკაპით ჯოხის თავს დაებჯინა და ჩაფიქრდა.

- ნონ! - სთქვა დუმილის შემდეგ და თეთრი თავი გააქნია. - არა, არ მახსოვს. აღარ მახსოვს.

- თქვენი მამის სახელი?

თეთრი თავი თითქო კისერს მოსწყდა, მკლავებში ჩაუვარდა და იქ წაიკრუსუნა:

- დამავიწყდა... ეგეც კი დამავიწყდა... ალბათ იმიტომ დამავიწყდა, რომ ფრანგები მამის სახელს არ ატარებენ.

- დავიჯერო, დედის სახელიც აღარ გახსოვთ? - უხეშად ვძიძგნი ბებრის წყლულს.

ჯოხი ძაგძაგებს, შემდეგ იდრიკება.

- ოოჰ, ღმერთო ჩემო! - ახრიალდა კაშორი. - ეს ერთი ხანია დედის სახელიც დამავიწყდა... ზოგჯერ შვილი გამახსენებს ხოლმე, ან შვილიშვილი... ოოჰ, მიზერაბლ - შე უბედურო ჩემო თავო!.. დაწყევლილო სიბერეე!.. მამან... შერ მამან - დედა ჩემი... ჩემი ძვირფასი დედა...

- შერ კაშორ, - ვამშვიდებ - შინ დაბრუნდებით, იქ გაგახსენებენ, არა ღირს მაგის გამო შეწუხება. დაწყნარდით... დამშვიდდით...

თეთრი თავი დიდხანს ცახცახებს. განიერი ბეჭები ხტუნაობენ. წვერი ცანცარებს, ხოლო ჯოხი ისევ თრთის და ილუნება.

- მამან... შერ... მამან... - სლუკუნებს თეთრ წვერებში და უარესად ილუნება.

ძლივს დამშვიდდა. თავი ცალ მკლავზე დაიდო, გვერდულად შემომხედა და ბავშვივით მომეაჯა:

- მიაშბეთ რამე, მონ შერ, გამახსენეთ. ჩემი ქვეყნისა არაფერი ვიცი... არც უწინ მცოდნია.

ყინული გალხვა: ||||| "ჩემი ქვეყანა |||||" ახსენა. და მეც გავახსენე, რაც მომაგონდა: ჩვენი მთები, ველ-მინდვრები, მდინარენი, ქალაქები, ზნე-ჩვეულება, ტანისამოსი, კაშორი ხან

იღიმება, ზოგჯერ იჭმუხნება: იგონებს და ვერაფერი გაუხსენებია - არც ერთი მთა, არც მდინარე, არც კუთხე, არაფერი! აღარაფერი!

- კახეთი... ქართლი, - რიგრიგად ვთვლი პროვინციებს, - იმერეთი, გურია, სამეგრელო...

- არ მახსოვს... არ მაგონდება.

და მწუხარებით იქნევს თოვლიან თავს.

- იქნება ხევსური ხართ... ან რაჭველი... ან კიდეც თუში, ფშავი, აჭარელი?

- ნონ, მონ შერ, ნონ, აღარ მაგონდება, არა... ვაი მე, უბე

დურს, ვაი მე, საბრალოს!

ყოველივე ცხრაკლიტურია მისთვის, ყველანი და ყველაფერი დაეკეტა, დაემალა, დაეკარგა. რკინის ყუთი გაუტეხელია, გაუზზარავი. ტყუილად ვუვლი და ვუჩხიკინებ.

კაშორი კი ისევ ციხის ტყვესავით იმუდარება:

- რაკონტე ანკორ - კიდეც მიაშვით რამე, კიდეც.

და მეც უიმედოდ ვუვლი ირგვლივ მიუვალ ციხეს: ვუამბობ მოკლედ ჩვენს ისტორიას, ვინაობას. ახალსა და ძველს, ავსა და კარგს.

ხოლო, მოხუცისა ყოველივე მისმენს: დაღებული პირი, ბანჯგვლიანი ყურები, გაღვივებული თვალები, ცანცარა წვერიც, მთრთოლვარე თავიც და უჩინარი გულიც, თან დროგამოშვებით ბუტბუტებს, ან იძახის:

- ტიენ!.. საოცარია!.. საშინელია!.. დიდებულია!..

შემდეგ უცებ წამწვდა ხელში და მკითხა - თითქო ამის დავიწყებისაც ეშინოდაო:

- დიტ მუა - მითხარით, როგორ ითქმის ქართულად პაპა ე მამან - მამა და დედა?

და ისევ ყველაფრით ჩამაშტერდა: თვალებით, კბილებით, ყურებით და გულით.

- ფრანგულად ||||| "პაპა" მამას ნიშნავს, ქართულად კი - პაპას, მამის ან დედის მამას.

- ტიენ! - შეკრთა მოხუცი.

- თქვენბური ||||| "მამან" - დედა - ჩვენებურად მამას უდ-

რის. ქართულად კი ასე გამოითქმის: დედა... დე-და!

- საოცარია, საკვირველია! დედა... დე-და! - და ამ სიტყვას ფრჩხილებით, სულით და კბილებით დაეჭიდა: - დე-და... - იმეორებდა. - დე-და. დედა... დე-და! - მერე მოტყდა და დაიკვნესა: - მაინც რა მაგონდება, ეს სიტყვაც აღარ მაგონდება, ოოჰ, უბედურო ჩემო თავო! საბრალო სიბერეე! ორეჯუარ, მონ შერ, ნახვამდის! დავიგვიანე... ალბათ მეძებენ.

და ოხვრით, ბურტყუნით და ბარბაცით წაფორხილდა - თითქო ბრაზით, დარდით და ურვით დატვირთულ ტომარას მიათრევდაო.

**

მეორე თუ მესამე დღეს კაშორი თუ კაიშაური აღარ გამოსულა ბაღში. რამდენჯერმე ჩავუარე სახლის წინ, მაგრამ ვერავინ დავინახე, პატარა ბავშვის გარდა, რომელიც ბურთს დასდევდა.

მეოთხე დღეს კარი დამიკაკუნეს.

- მე კაშორი გახლავართ, - მითხრა შემოსულმა დედაკაცმა, ახალგაზრდამ და უბრალოდ, - ანდრე კაშორის რძალი.

- დაბრძანდით. როგორ ბრძანდება მესიე კაშორ?

- კარგად ვერ არის. ჩაწვა. ძალიან გთხოვთ, მნახოსო.

- სიამოვნებით. - და ქუდი დავიხურე. - რა დაემართა?

საიმისო არაფერი. მოხუცდა, ძალიან მოხუცდა. მეხსიერება დაუჩლუნგდა. ხშირად უბრუნდება ბავშვობას.

- ამ ცოტა ხანებში ისე გამოიცვალა, რომ ძლივს ვცნობთ. დღეში ოცჯერ გვეკითხება თავისი დედ-მამის სახელს და ამდენჯერვე ავიწყდება. გარდა ამისა... - და გაყუჩდა.

- გარდა ამისა? - მოვაგონე.

- გარდა ამისა, რაღაც უცნაური ემართება.

- რა ემართება, მაღამ?

- სასაცილოა. თორმეტი წელიწადი ამ ოჯახში ვარ და ათჯერაც ძლივს გამიგონია მოხუცისაგან - მე კავკასიელი ვარო. აქამდე მეტი არაფერი უთქვამს. ახლა კი...

- ახლა კი?..

- ეხლა კი აიჩემა: ჟორჟიენ და ჟორჟიენ - მე ქართველი ვარო. ველარ ისვენებს. დასაჯდომი ან დასაწოლი ველარ უპოვნია. დღედაღამ კრუსუნებს, ჰბორგავს. დადის და რაღაცას იგონებს.

- მერე, მადამ, მოიგონა რამე?

- ვერაფერი. ვერც ერთი სიტყვა, ვერც ბუჩქი, ვერც სოფლის ან ქალაქის სახელი. მუდამ თქვენზე ლაპარაკობს - ჩემი შვილიაო, ხა-ხა! სასაცილო არ არის, მესიე?

- რა თქმა უნდა, მადამ, სასაცილოა.

- დაგვტანჯა: გამახსენეთ, რა ჰქვიათ ქართულად ||| "მამან"-სო?

- დედა. - ჩავურთე მე.

- სესა, ეგ არის! გახარებული ბავშვივით დაბრუნდა და გვიამბო, ეგ სიტყვაც გვითხრა. მერე ყველას დაგვავიწყდა. სასაცილო არ არის, შერ მესიე?

- რა თქმა უნდა, მადამ, სასაცილოა.

- აი, მოვედით კიდევაც. ანტრე მესიე. აი მისი ოთახი. შებრძანდით. ორეჟუარ!

კარები შევალე და შევედი. კუთხეში თეთრი ნიჩაბი აცანცარდა. ორი მკლავი ცახცახით გამომიშვირა და ახრიალდა:

- მონ შერ ფის!.. ჩემი შვილი. ოოჰ, ჩემო შვილო!

და ჩამიხუტა, თანაც მისაყვედურა:

- აგრე უნდა, განა! რატომ არ მომიგონე? რატომ არ მოხვედი? ავად გავხდი. ოთახიდან ველარ გამოვდივარ.

- არ ვიცოდი, შერ კაშორ...

- კაშორ, კაშორ! - წყენით წამოიძახა. - თქვენთვის კაშორი კი არა ვარ, არამედ კა... კაი... კა...

- კაიშაური. - გავახსენე.

- აი, იქამდე მივედი, რომ საკუთარი გვარიც კი დამავიწყდა. ოოჰ, შე უბედურო, შენა!

- ნუ სწუხდებით მაგის გამო. მესიე კაიშაური.

- არა უშავს-რა, - გამხნევდა. - ჯერ ეს მითხარი, გამახსენე, შვილო, რა ჰქვიათ ქართულად ||| "მამან"-ს? დამავიწყდა.

- დედა.

- დე-და! დე-და! - გაუხარდა. - აბა, ადექი და ეგ სიტყვა ფრანგულად დამიწერე აგერ იქ, იმ კედელზე... მარჯვნივ... ზემოთ... სწორედ მანდ.

ფანქრით დავწერე თეთრ კედელზე. დავწერე და იქვე ამოვიკითხე - ისევ ფანქრით მინაწერი: \\\\\"სოლომონ\\\\\\" და \\\\\"ელენ\\\\\\".

- ეს ვისი სახელებია, მესიე კაშორ... კაიშაური? აქ სწერია: სოლომონ და ელენ.

- ჩემი მამან ე პაპა! - წამოიძახა და სახე გაუბრწყინდა. მერე გარკვევით და აღფრთოვანებით მოაყოლა: - მონ დედა, დე-და! შერ დედა, მა შერ დედა! - და ერთი წამის შემდეგ, ასო ჩინს რომ ვერ დასძლია, ბავშვივით ატირდა: - შემი დედა... ტშემი დედა... დედა!

შემდეგ ცოცხალ წიგნივით ამაღაპარაკა: ვინა ვართ? რამდენნი? რა იყო? როგორ მოხდა? ბოლოს, დღევანდელიც რომ ვუამბე, ძლივს დაიჯერა.

- მაშ მე რომ მოვიწოდო დაბრუნება, შემისვებენ საქართველოში?

- უეჭველად.

- სახიფათო არაფერია?

- რა თქმა უნდა, არაფერია. პირიქით, ოკონტრერ, თქვენს წარსულს რომ გაიგებენ, დიდის პატივითაც დაგიხვდებიან.

დიდხანს იფიქრა, დიდხანს აცმაცუნა წვერებში ჩაფლული მიკეტილი სარკმელი. მერე თავი მომიბრუნა და -

- მაშ, შვილო, ახლო მოიწიე... არავინ გაგვიგოს, - და ყურში ჩამიხრიალა: - უნდა წავიდე... უნდა დავბრუნდე.

- თქვენ? თქვენ უნდა დაბრუნდეთ?

- ჰო, მე, ანდრო კაიშაური. რას იტყვი?

ანდრო კაიშაური უნდა დაბრუნდეს. ოთხმოცდარვა წლის მოხუცმა, თითქმის დამბლად დაცემულმა, ასეთი შორი გზა უნდა გადაიტანოს. მერე რისთვის? ვისთვის? ვისთან მივა. ვინ დაუხვდება? არც ენა იცის, არც ნათესავს იცნობს. ან შერჩა კი ნათესავი? ან იქამდე ვინ ჩაიყვანს?

- გაოცდი, განა, მონ შერ!

- დიად... არ მესმის, რა გინდათ საქართველოში?

- დედა! - წამოიძახა ქართულად.

- თქვენი ოჯახი ხომ რუსეთში გადასახლდა. მაშ თქვენი დედაც იქ იქნება დასაფლავებული.

- მართლა, რუსეთში მოკვდა. - და კისერი მოედრიკა.

- კარგად ყოფილხართ მოწყობილი - ვცადე მისი საჭმუნავის წაშლა. - ყველაფერი გქონიათ: სახლი, ბაღი, ოჯახი...

- კან მემ - შემაწყვეტინა - მაინც წავალ. უნდა ვნახო იქაურობა, ხალხი, ნათესავები. გარდა ამისა, ჩემი სამშობლო ხელახლად დაბადებულა... ხომ მართალია?

- მართალია...

- მაშ მარტო ამისთვისაც რომ წავიდე, ესეც საკმარისია, ახალი ქვეყანა... ახალი ხალხი. ჩემი ქვეყანა, ჩემი ხალხი. ყველანი ჩემი შვილები და ნათესავები არიან.

- ნათესავები აქაც ბლომად გყოლიათ.

- არა, შვილო, არა. ესენი აქაურები არიან - ფრანგები, ფრანგი ქალის შვილები.

ანდრო კაიშაურს კი მხოლოდ იქა ჰყავს ნამდვილი ნათესავები - იქ, ||||| "ან ჟორჟი|||". ისინი ალბათ სხვანაირები არიან - ბუნებაც, ხალხიც, ცხოვრებაც. კაშორ თუ კაიშაურს არაფერი ახსოვს, მაგრამ გრძნობს და იცის, რომ...

- ნონ, ნონ! - ისე წამოიწია, თითქო მაშინვე აპირებდა ქუდის აღებას და საქართველოში წამოსვლას. - არა, არა! უნდა წავიდე... უეჭველად უნდა წავიდე. ედდე მუა, მიშველე, მონ შერ, მასწავლე და მიშველე.

წამოიწია, მაგრამ ფეხი ვერ გაისწორა და ტანიც ველარ აიტანა.

მერე მუდარით მომანათა გაცვეთილი თვალები და წყალწაღებულივით შემეხვეწა:

- აგრე როგორ გაგიძნელდა, შვილო, გზის ჩვენება და დარიგება? მიშველე-მეთქი, მითხარი...

- დამშვიდდი ა, მესიე. ახლავე გასწავლით ყოველივეს.

და ვასწავლე: დავჯექი და მთელი თაბახი დავწერე: კაიშაურის ვინაობა, თავგადასავალი და თხოვნა, რომ სამშობლოში დაბრუნების ნებართვა მისცენ მას, ||||| "საწყალ მოხუცს, გზადაკარგულს, უპატრონოს|||".

||| "დიად, დიად. - მიკარნახებს კაიშაური ხელებში ჩაფლული პირით. - ასე დასწერე:

საბრალო მოხუცს, რომელსაც ამ ქვეყნად გზა დაეკარგა. თავის მიწას მოსწყდა... უპატრონოდ დაბერდა. დიაღ, დიაღ. უპატრონოდ დალია თავისი დღენი-თქო. ესეც ჩასწერე: მე კიდევე შემეძლიან... ცოტაოდენი მაინც გავაკეთო. ვინმე მაინც გავამხნევო, ნუგეში მივცე... წავახალისო. ესეც ბევრია, ძალიან ბევრია. ვიცი რა ფასიც აქვს ზოგჯერ თუნდაც ერთ სიტყვას, ერთადერთს. დასწერე, მონ შერ ამი?

- დავწერე, შერ პაპა.

- ახლა ასე დაასრულე: მე ღარიბ-ღატაკი ვატი ვარ. ეს სახლ-კარი ჩემს რძალს ეკუთვნის. რაც რამ მქონდა - სიცოცხლე, ძალღონე, ახალგაზრდობა და ერთი მუჭა ნაშრომი - ყოველივე იმას შევწირე: ინტერნაციონალს, სოციალიზმს, პროლეტარიატს, ბრძოლას. დასწერე, შვილო?

- დავწერე, შერ პაპა.

- განაგრძე, შვილო: ნადირი სანადიროდ გავა, ფრინველი - საკვებისათვის, ადამიანი - საბრძოლველად და სამუშაოდ. მერე ყველანი დაბრუნდებიან: მხეცი ისევ ბუნაგში შევა, ფრინველი ბუდეს მიაშურებს, ადამიანი - თავის ქოხს. მე კი წამოვედი და ველარ დავბრუნდი. ხომ დასწერე. შვილო?

- დავწერე, მამა.

- მიუმატე: მე კი ველარ დავბრუნდი. ვიბრძოლე, ვიმუშავე, აღარაფერი შემრჩა, გარდა ოთხმოცდარვა წლის ტვირთისა. მძიმეა, მეტად მძიმე ტვირთია. დღეს თუ ხვალ უნდა გამსრისოს. მაშ ასე: ველარ დავბრუნდი თქო. იმდენი ვიხეტიალე, რომ დედ-მამის სახელიც კი დამავიწყდა... საკუთარი გვარიც... ისიც აღარ ვიცი, სად არის ჩემი ბუდე თუ ბუნაგი... ან რა ჰქვიან იმ კუთხეს. სწერ, შვილო, რასაც გეუბნები?

- ვწერ, მამილო...

- ისიც არ ვიცი, რა ჰქვიან ჩემს ნაქოხარს. რომ დავბრუნდე, ვერც კი ვიპოვნი. მაინც რაც უნდა მოხდეს, მსურს დავბრუნდე და ჩემი უკანასკნელი მუდარაც, ერთადერთი ჯილდოც და ანდერძიც ეს არის: დამაბრუნეთ... წამიყვანეთ... მაჩვენეთ... დასწერე, შვილო?

- დავწერე - ჩავილაპარაკე ჩემთვის ხანგრძლივი დუმისის შემდეგ - დავწერე, მამილო. - და მოვბრუნდი: - გავათავე, შერ პაპა.

**

ანდრო კაიშაური საქანელა სკამზე გაშობილა და ჭერს უღიმის - უცნაურის, წმინდანის, საიმქვეყნო ღიმილით, თანაც მთრთოლვარე ხელს აფათურებს სივრცეში.

და უცებ მკაფიოდ აჩურჩულდა - სუფთა ქართულით, ჩვენებური გამოთქმით:

- ჩემი დედა ელენე... მამა ჩემი სოლომონი... ვილაჟ ანანური.

წამოვიჭერი - თითქო ცეცხლზე ვიჯექიო - თავთ დავადექი და სულგანაბულმა ყური მივუგდე.

კაიშაური ბუტბუტებს, თითქოს უჩინარს ეუბნებაო - ზოგს ქართულად, ზოგსაც ფრანგულად.

- ვილაჟ ანანური... მაგონდება, მაგონდება: ღრმა ხეობა... შიგ ვილაჟ... სოფელი ანანური - და გარკვეული ქართულით დააყოლა: - არაგვის წყალი.

გარინდული ვდგევარ. გული მძლავრად მიფეთქავს. მეშინია - ვიღაც თუ რაღაც არ დავაფრთხო.

- გრანდ ეგლიზ ე ფორტერეზ - და უმაღვე ქართულად გადათარგმნა: - დიდი ეკლესია და ციხე... ძველი ციხე... ტყე... მთები... მწვანე მთები. ხე-ხე-ხე!

სიხარულისაგან ჩაიხითხითა, ხელები მოიფშვნიტა, აცმუტუნდა.

ადგილი მოვინაცვლე, წინ ავეტუზე და ქართულად ვკითხე:

- ანდრო, მიცანით?

ჯერ გაოცდა, შემდეგ გაუხარდა:

- ჩემი შვილი... ჩემი ვაჟი. ხომ ხედავ, ხომ გესმის, რა დამემართა?

- მესმის, ვხედავ... გაგახსენდათ, ქართული გაგახსენდათ.

- ღმერთო, მიშველე! გამახსენდა... ყველაფერი მომაგონდა. ვხედავ... ვიცნობ... - და აკანკალებული თითები თვალების წინ ააცმაცუნა. - აი, აქვე სდგანან ყველანი... ვხედავ დედა ჩემს... მალალი, ლამაზი, შავგვრემანი... შავი მანდილი აქვს წამოსხმული... აი, აქვე ზის ჩემს თვალწინ... მუხლებზე მე ვყევარ - ცხრა თუ ათი წლის ბალლი ვარ... ჩემს თავსაც ვხედავ. ვიცინი და ვეხვევი... დედას ვეხვევი... მკოცნის და მიღუტუნებს... ოოჰ, დედი... დედილო!

ხელები თვალებზე აიფარა. მერე ისევ განაგრძო:

- მამა ჩემი ბაღში მიდის. მეც მივდევ ცუნცულით... მიწაზე ხილი ჰყრია. ვკრეფავ... კალთა სავსე მაქვს. შაქროსაც ვაძლევ, სოფოსაც, ტიტესაც... მერე ჩილიკას ვთამაშობთ.

- მერე?... მერე?... - ჩავჩურჩულე.

- კიდევ მაგონდება, ყველაფერი მაგონდება. რაღაც მოხდა... მამა ყველაფერს ჰყიდის...

ურემზე ვსხედვართ და მივდივართ... დარიალა. ძაუგი. მოზდოკი. იქ ვიზრდები...
ქართული თანდათან მავიწყდება. მერე რუსეთის ქალაქები... შეთქმულება... ბრძოლა...
აკატუის კატორღა. ოოჰ, ღმერთო ჩემო, რა ლამაზი და დიდი ქვეყანა გამიცოცხლდა!

დიდხანს სდუმს და იმ ქვეყანას უღიმის. შემდეგ შემომხედა, დამაშტერდა, გაიხსენა:

- მართლა, შვილო: ჩემი თხოვნის პასუხი ჯერ არ მოსულა?

ცხადია, დრო აერია.

- არა, მამა, ჯერ არ მოსულა.

ოთახს თვალი მოავლო და მკითხა:

- ეხლა სადა ვართ, შვილო?

ცხადია, სივრცის თვალიც შეეშალა.

- თქვენს ბინაზე, ქალაქ ნოჟანში.

შუბლი შეიკრა - თითქო გაოცდაო, თანაც ეწყინა. თვალებში მუქი ნაღველი ჩაესხა,
ტუჩებზე ვარამი დააწვა, თავი ჩააქნია, თითქო ვიღაცას რაღაც უსაყვედურო და
გახევდა.

მისმა რძალმა ერთი ჭიქა რძე შემოიტანა, პატარა მაგიდაზე დასდგა და ის მაგიდა წინ
მიუდგა.

კაიშაური თვალს ადევნებს, თითქოს იმ დედაკაცს პირველად ხედავსო.

- აი, თქვენი რძე. პრენე, გრან პერ - მიირთვით, პაპა, -

ეუბნება რძალი.

მოხუცმა ამომხედა, გაოცებული თვალები ამომისროლა და ქართულად მკითხა:

- რა სთქვა? გადამითარგმნე, შვილო, რა უნდა, რას მეუბნება?

- გადაგიტარგმნოთ? - და გავხევდი.

- ტიენ! - ჩემზე მეტად გაუკვირდა დედაკაცს. - რა ენას ლაპარაკობთ?

- რა უნდა მეთქვი, შვილო? გადამითარგმნე.

ახლა ტუჩები შეკეცილი ჰქონდა, შუბლი - ნაოჭებით დაღარული. ხმაშიც სიკერპე
ჩაიღვარა. მთელ სახეზე რაღაც მტკიცე ჟინი გადაიკრა.

- განა ვერ გაიგეთ? რბე მიირთვითო.

პირისახეზე ღიმილი გველის წიწილასავით ჩაუცურდა და თეთრ ბუჩქნარში ჩაიმალა.

- როგორ ვერ გავიგე! ქართული რომ გამახსენდა, განა ფრანგული დამავიწყდა!

- მაშ... არ მესმის...

გველის წიწილა ერთხელ კიდევ აიკლაკნა ტუჩებთან.

- გასაგები ბევრი არაფერია. უთხარი ამ დედაკაცს: ანდრე კაშორი დღეიდან ანდრო კაიშაურია-თქო. უთხარი, უთხარი მეტეჟი!

- მესიე კაშორ დი, კე... - და ნათქვამი გადავუთარგმნე.

დედაკაცმა პირი დაალო. მერე მოხუცს ჰკითხა:

- ეს რაღას ნიშნავს? თქვენ თვითონ ვეღარ მეტყობით?

- რა სთქვა, შვილო? გამაგებინე. - ისევ მე შემეკითხა კაიშაური.

ისევ გადავუთარგმნე და პასუხად ასეთი განცხადება მივიღე - მტკიცედ და უდრეკად ნათქვამი:

- გადაეცი ამ დედაკაცს, რომ მე ერთხელ და სამუდამოდ უარს ვამბობ ფრანგულზე. მეყო... დროა გავათავოთ... ესეც დაუმატე: ამ დღეებში სამშობლოში ვბრუნდები და კისრიდან სამუდამოდ მოგწყდებით თქო.

ესეც სიტყვა-სიტყვით გადავუთარგმნე. დედაკაცმა გაიღიმა:

- მაშ თქვენს წასვლამდე სათქმელი როგორღა გავაგებინოთ ერთმანეთს? - იკითხა. - სასაცილო არ არის, მესიე?

- სასაცილოა, ქალბატონო.

და პასუხი რომ ვერ მიიღო, ერთხელ კიდევ გაიღიმა, მხრები შეიშმუშნა და გავიდა.

და იმ დღიდან თავის ოთახში ჩამისახლა კაიშაურმა - ლალად და თარჯიმანად.

**

- შვილო, პასუხი არ მოვიდა? - დღეში სამჯერ მეკითხება კაიშაური.

- არა, მამა, ჯერ არ მოვიდა.

დრო მიდის, მოხუცი ანჩხლობს. ნათქვამს ერთხელაც არ ღალატობს.

- შვილო, - დღეში რამდენჯერმე მეუბნება, - შვილო, უთხარი ამ დედაკაცს... გადაეცი ამ ვაჟს... გამაგებინე, რა უნდათ?.. გადამითარგმნე, რას ამბობენ?

||||||"ეს დედაკაცი||||||" - მისი რძალი, ოხუნჯობს და დღეში ხუთჯერ მეკითხება:

- მესიე, სასაცილო არ არის?

- სასაცილოა, მადამ, სასაცილო.

ხოლო ||||||"ეს ვაჟი||||||" - პიერ კაშორი, ანდროს შვილიშვილი, ბრაზობს და იმუქრება:

- რაკი ჩემმა პაპამ ფრანგობაზე ხელი აიღო, მეც უარს ვიტყვი შვილობაზე. ახლავე წავიდეს თავის ||||||"ჟორჟია||||||"-ში, რაკი აგრე უნდა ქართველობა.

მაგრამ მუქარას ვერ ასრულებს და მომართულ მანქანას ერთგულად ემსახურება: მალაზიის გამგეა პარიზში. დილით ადრე მიდის და საღამოს ცხრაზე ბრუნდება.

ზოგჯერ მეც მივდივარ პარიზში და კაშორ-კაიშაურის თხოვნას დავდევ. საქმე დეპეშით კეთდება.

რომ ვბრუნდები, კაიშაურს ქალაქის ნაპირას ვაწყდები. ზის სადმე მოლზე, ან სდგას ატუზული და პარიზის გზას გასცქერის, თანაც გაფშეკილი ხელი საჩრდილობლად უჭირავს კვინიხზე.

რომ დამინახავს, აიშლება და ჩანჩალით მოდის ჩემსკენ. მერე შესდგება, პასუხს ჩემს სახეზე წაიკითხავს და მოიღუშება.

- ჯერ არაფერია. - თვითონვე ამბობს ჩემს მაგიერ.

- არაფერი. მაგრამ მალე იქნება. - ვამხნევებ და მკლავში მკლავს ვუყერი.

მოვდივართ და ვბაასობთ.

- ავი ხალხია. - სჩივის მამა თუ პაპა ჩემი - ძალიან ავი ბალები არიან. აქამდე თვეში ერთიც ძლივს დამელაპარაკებოდა, ახლა კი, რაკი ფრანგულს აღარ ვლაპარაკობ, ლეკვებივით ამედევენ. დამცინიან.

მაგრამ არა უშავს-რა: ანდრო მომთმენია. ოღონდ მალე შეუსრულდეს გულის ნატვრა, თორემ ამაზე უარესს თუნდაც ასს მოითმენს.

ახლავა გაახსენდა. ანანურის დიაკვანმა ანდროს წერა-კითხვა ასწავლა. მოზდოკში ერთ ქართველს, ვინმე იაგორაშვილს, ქართული წიგნები ჰქონდა. ანდროც კითხულობდა.

ეხლაც ცდილობს დაკარგული იპოვნოს: ჩემს წიგნებს ჩასცქერის, მაგრამ ასოებს ველარ არჩევს და ოხრავს:

- წამიკითხე, შვილო - დღეში ორჯერ მომაგონებს.

მეც ვუკითხავ, რაც რამ ხელში მომხვდება.

ანდროს ცალი ყური თითქმის წიგნზე უდევს, თან ხშირად მაწყვეტინებს:

- დიდებულია!.. მშვენიერია!.. საოცარია!

ერთხელ გამახსენა:

- ჩვენებური სიმღერა მითხარი.

პირი დავაღე და ბალნიან ყურში ათიოდე ჰანგი ჩავმღერე. მეტი არც ვიცოდი.

- დიდებულია!.. საოცარია!.. მაგრამ...

მაგრამ არც ერთი არ ემცნაურა. ბოლოს ერთიც გამახსენდა:

ბერი კაცი ვარ, ნუ მომკლავ,

ნუ მომკლა-ა-ავ...

და ათჯერ მაინც მამღერა, სანამ დაიხსომებდა. მერე იფიქრა და მოიფიქრა:

ბერი კაცი ვარ, ნუ მომკლავ,

ჯერ ანანური მაჩვენე-ე-ე-ე...

და იმ დღიდან მისი ლექსი და ხრიალი ჩემი ყურიდან ველარ ამოდის, გამუდმებით მღერის, თითქო ქილაში კენჭებს ჰყრიანო.

ბალლობა უბრუნდება. შვილიშვილს აჰყვება და თამაშობს - ჩილიკას, ბურთს, კეკემალოლობას. უფრო ხშირად კი მე დამდევს, თანაც ხრინწით ჰკვნის:

- ვაი, ჩემო თავო!.. ვაი მე, უბედურო!

შოთას ტაეპიც გაახსენდა, ბაღში რომ ვუთარგმნე:

სადაურსა სად წაიყვან,

სად აღუფხვრი სადით ძირსა,

მაგრამ ღმერთი არ გასწირავს

კაცსა, შენგან განაწირსა!

და ამ ლექსს დღეში ათჯერ ბუტბუტებს.

- შვილო, ცუდად გავხდი. ფეხზე ძლივსლა ვდგევარ. - შემომჩვილა ერთხელ. - დააჩქარეთ.

და იმ დღიდან გარეთ ვეღარ გამოვიდა.

თავი დავლუნე და ერთხელ კიდევ გავწიე პარიზისკენ. ნაშუადღევს თავაწეული ვბრუნდები, თითქმის მოვრბივარ.

კარი შევალე და ქალაღი ავაფრიაღე:

- მოგილოცავთ, მამიღო, მოგილოცავთ! - მივაძახე. - მივდივართ, მივდივართ!

მამა თუ პაპა ჩემი საწოღზე იჯდა. სახე გაუნათღდა, თეფშივით დაურგვალღდა. ხეღებზე დაებჯინა, წამოიწია.

- მართღა?... ღმერთო დიდებუღო, ეს რა ამბავია!.. ეს რა ამბავია! დავიჯერო? მართღა? დავიჯერო?

წამოიწია, აბუტბუტღდა. მაგრამ წელი ვეღარ აიტანა და მოჭრიღივით უკანვე გადავარღდა.

**

კაიშაური კვდღბა.

განწირულია.

ფეხები გუშინვე მოსწყდა.

სიღამბღლე ქვევიღდან ეპარღბა.

დღღეს თუ ხვალ გულშიც წასწვდღბა.

გამოტიღი წიღეს, თვალღებს ჰბღლიტავს, ტუჩღებს აცმაცუნღებს და სამკვღრო სეღვღით შემომცქერის.

- ვაი, დეღასა! - შემომკვნღესის. - ვაი, დეღასა! საღდა კვკვდღები... როგორ კვკვდღები!

- ნუ შეშინღდით, - ვამხნეღვებ, - ისე არ მოკვდღებით, რომ ანანური ვეღარ ნახოთ.

მაგრამ ჩემი მე თვითონაც აღარ მჯერა.

- მე ჩემი შევასრულე. - თითქო ვინმე სხვას ეჩურჩულება ანდრო. - ყველაფერი მივეცი ამ ქვეყანას... დანარჩენი თქვენ იცით... ვალი დამიბრუნეთ.

- რა ვალი, მამილო? - ფრთხილად ვეკითხები.

- მიწას დაუბრუნეთ ვალი... ჩემი ვალი - ან ცოცხალი, ან მკვდარი.

ან ცოცხალი, ან მკვდარი - ესაა მისი ერთადერთი ნატვრაც და ანდერძიც.

- დამშვიდდით, მამა. ჩემ ვალად მიმიღია. შეგისრულებთ.

მისი შვილიშვილი პიერი შემოდის, გაზის ლამფას ანთებს.

და მომაკვდავსაც იმ ლამფის ფერი ადევს.

- ხომ არაფერი გინდა, გრან პერ? - ეკითხება პაპას.

ანდრო სდუმს. პასუხს მე ვაძლევ: კუთხეში გავიყვანე და მოხუცის სურვილი გადავეცი.

- ადვილია, - მილიმის პიერი. - კრემატორიუმი აქვია. დავწვათ და ფერფლს გაგატანთ, ნე სე პა?

- კეთილი. აგრე ვქნათ, თუ...

- ჯერ ადრეა. პაპა ჩემი კიდევ დიდხანს იცოცხლებს. - და გადის.

ავადმყოფის თავთან ვზივარ და ყურს ვუგდებ.

შუალამე მოდის.

ყველას სძინავს. გარეთ ნაწვიმარია.

ღია სარკმელში სიგრილე და ნესტი შემოდის.

ყავახანიდან შანსონეტის გაბზარული ხმა ისმის.

კაიშაური კი ბორგავს და ლულულულებს:

- დედას ვხედავ. აი, აქვე სდგას. - და მოხუცი ჩემს ხელს ეძებს. პოულობს და უნდილად უჭერს, თან ჩიფჩიფებს: - ნეტა რა გინდა, დედი? რად დამცქერი სევდიანის ღიმილით?... თავსაც მიქნევ... თითქოს მეძახი.

არ მინდა ლანდი დავუფრთხო. ან რა საჭიროა! მგონი არც ძალმიძს. ცნობის კარი უკვე დახშული აქვს - გაღმეულში გადასახლდა.

ხელები ზევით უწყვია. მოკრუნჩხულ თითებს ბრმასავით აფათურებს, საბნის პირს პოულობს და ზევით ეწევა - თითქოს უნდა პირისახეზე აიფაროსო.

დედის მოლანდება და საბნის წეწვა დასასრულის ნიშანია. ეს მეც ვიცი. და ამის ცოდნა მეც იმ თითებივით მიწეწავს გულს.

||||||"ველარ დავბრუნდი. - მაგონდება ამ დაკარგულის ნაკარნახევი, როცა თხოვნას მაწერინებდა. - იმდენი ვიხეტიალე, რომ დედ-მამის სახელიც დამავიწყდა||||||".

- ველარ დავბრუნდი. - აბოდდა უცბათ გონწასულიც. - ველარ დავბრუნდები, ვერა.

||||||"ყველანი დაბრუნდებიან: - ისევ ვიგონებ ამავე ოთახში ნათქვამს. - მხეცი ისევ ბუნაგში შევა, ფრინველი ბუდეს მიაშურებს, ადამიანი ისევ თავის ქოხს მოსძებნის. მე კი...||||||"

- მე კი წამოვედი და ველარ დავბრუნდი. - იმეორებს თავისავე ნაჩივარს სულთმობრძავი, და უმატებს: - ველარც დავბრუნდები.

||||||"ვიბრძოლე, ვიმუშავე. აღარაფერი შემრჩა, - ვიღაც იმეორებს ჩემს გულში. - აღარაფერი შემრჩა, გარდა ოთხმოცდარვა წლის ტვირთისა||||||".

- ვერა, ველარ დავბრუნდები. - ძლივსლა მესმის წამსვლელის ჩიფჩიფი.

||||||"მძიმეა, მეტად მძიმე ტვირთია. საცაა გავისრისები||||||".

მოხუცი ჩიტის ბლარტივით აცმაცუნებს ზეწრისფერ ტუჩებს.

||||||"სად წაიყვან სადაურსა...||||||" - ვფიქრობ ჩემთვის.

და პასუხად მისი ბუტბუტი მესმის:

- ვაჰ მე, სადა ვკვდები!..

||||||"განწირულია, განწირული||||||". გამომაქვს განჩინება.

და განწირულიც პირუკუღმა მიბრუნებს შოთას ნათქვამს:

- ვხედავ, ღმერთიც კი გასწირავს კაცსა, შენგან განაწირსა.

წამოვდექი, გავიარე, დავუბრუნდი, კვლავ დავჯექი, ხელით მაჯა ჩამიბლუჯა და თვალები გაახილა.

- აქა ხარ, შვილო?

- აქა ვარ, მამილო. ნუ შეშინდები.

მრუდედ გაიღიმა.

- დედა სხვაგან დაგვარგე... მეც აქ ვიკარგები.

- ნუ, მამილო, ნუ შეშინდები. არ დაგვარგავ.

დიდხანს მიმზერს უკვე მინის თვალებით. შიგ აზრი აღარ სწერია. მაგივრად პირთამდე სახსეა პირუტყვული შიშით, უიმედო ძრწოლით, სასოწარკვეთილი
"შშვიდობით".

- ვერა, ველარ დავბრუნდები. - მგონი ეს სამი სიტყვა წაიჩურჩულა უკანასკნელად.

მინა ყინულად გადაიქცა. ჩემს მაჯაზე მისი ხელი მოდუნდა. მაინც ვიჯექი და დავცქეროდი. ვგრძნობდი, რომ ის ხელიც იმ თვალებივით იყინებოდა.

ფრთხილად წამოვდექი. ორივე ხელი მკერდზე გადავუჯვარედი. თვალის ქუთუთოებიც ჩამოვუწიე და გავბრუნდი.

სარკმელთან ვდგევარ.

გარეთ ნაწვიმარია.

ოთახში ნესტი და სიგრილე შემოდის.

ყველას სძინავს.

ბაღშიც დუმილია, როგორც უკან, თეთრ საწოლზე, თეთრ წვერებში, სადაც თითქო სწერია:

- ვერა, ვერ დავბრუნდები.

გავაღვიძო კაშორები?

რა საჭიროა? გათენდება, გაიგებენ.

და ბაღის დუმილსა და სიგრილეში შევერიე.

**

მაინც დავაბრუნე ანდერძი შევასრულე.

პარიზში კარგი კრემატორიუმია.

დიდი კაცის ფერფლი ჯიბის კოლოფში ეტევა.

ანანური ღრმა ხევშია ჩაწოლილი...

მწვანე მთები... სწრაფი არაგვი... ძველი საყდარი და შერუჯული გალავანი.

ავტო შევაჩერე.

ზევით ავედი.

ანდრო გავიხსენე და ის ნავლი ხევის ნიავს გავატანე.

1928 წ.